

**SOTE-hanke:
ITSEHALLINTOALUEEN VAALIEN VAALIJÄRJESTELMÄSTÄ**

1. Lähtökohta

Pääministeri Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa (29.5.2015) todetaan mm ohella seuraavaa:

Hallitus valmistelee sosiaali- ja terveystalvaeluiden (SOTE) järjestämistatkaaun kuntaa suurempien itsehallintoalueliden pohjalta. Alueita on yhteensä enintään 19. Alueet vastaavat sosiaali- ja terveystalvaeluiden järjestämisestä alueel- laan. Hallitus uudistaa sairaaloiden työnjakoa siten, että osa vaativasta erikois- sairaanhoidosta keskitetään sosiaali- ja terveystministeriön ohjauksessa erityis- vastuualueille. Kansanvaltaisuuden turvaamiseksi SOTE-alueita johtavat vaa- leilla valitut valtuustot.

2. Vaalipiirikysymys

Yleisesti ottaen vaalien vaalipiirin tulee olla sen kokoinen, että se toteuttaa hyvin sekä vaalien poliittisen suhteellisuuden että alueellisen edustavuuden.

Hallituksen 7.11.2015 tekemän linjauksen mukaan itsehallintoalueita tulee olemaan 18 ja ne muodostetaan nykyisen maakuntajaon pohjalta. Alueet jakaantuvat asukasmää- ränsä perusteella seuraavasti:

<i>Asukkaita</i>	<i>IH-alueita</i>
alle 100 000	2
100 001 – 200 000	8
200 001 – 400 000	4
400 001 – 600 000	3
yli 600 000	1

Itsehallintoaluevaaleissa kukin itsehallintoalue toimii lähtökohtaisesti yhtenä vaalipiiri- rinä. Tämä siis tarkoittaa käytännössä, että ehdokkaat asetetaan koko vaalipiirin alu- eelle, äänestäjät äänestävät vain oman vaalipiirinsä ehdokkaita ja tulos lasketaan vaa- lipiirikohtaisesti. Vaalilain 7 §:ssä säädettäisiin esimerkiksi, että ”Itsehallintoaluevaa- leissa vaalipiirinä on itsehallintolain X §:ssä tarkoitettu itsehallintoalue”. Se, mikä kunta kuuluisi mihinkin alueeseen, säädettäisiin ilmeisesti erikseen lakia alemmalla tasolla (valtioneuvoston päätöksellä?).

Itsehallintoalueliden jakamiselle sisäisiin vaalipiireihin ei lähtökohtaisesti liene tarvet- ta. Kun valtuuston jäsenet valitaan yhdestä vaalipiiristä, he edustavat silloin koroste- tusti koko itsehallintoaluetta. Jos alue jaettaisiin sisäisiin vaalipiireihin, saattaisi seu-

rauksena olla se, että eri vaalipiireistä valitut edustajat pyrkisivät toimimaan valtuustossa pääasiassa oman vaalipiirinsä edunvalvojina, mikä saattaisi hankaloittaa alueen kokonaisedun huomioimista valtuuston toiminnassa. Jos sisäisiä vaalipiirejä kuitenkin haluttaisiin, vaalipiiri- jaon tavoitteena tulisi olla yhtäältä mahdollisimmat tasakokoiset vaalipiirit ja toisaalta jonkin verran suuret vaalipiirit, jotta poliittinen suhteellisuus voi toteutua. Jälkimmäisen tavoitteen toteutuminen edellyttäisi, että vaalipiiristä valittaisiin vähintään noin 15 valtuutettua. Jos alue jaetaan sisäisiin vaalipiireihin, jaosta tulisi säätää samalla tasolla kuin säädetään siitä, mikä kunta mihinkin itsehallintoalueeseen kuuluu (esimerkiksi valtioneuvoston päätöksellä?).¹

3. Itsehallintoalueen valtuuston koko

Itsehallintoalueen valtuuston koko on vaalijärjestelmän kannalta olennainen. Jos valtuusto on (liian) pieni, vaalien poliittinen suhteellisuus ja alueellinen edustavuus voivat heikentyä. Toisaalta (liian) suuri valtuusto saattaa aiheuttaa hallinnollisia hankaluuksia, aiheuttaa paljon kustannuksia ja vaikeuttaa päätöksentekoa. Valtuuston koolla lienee merkitystä myös valtuutettujen painoarvoon: mitä vähemmän valtuutettuja, sitä suurempi painoarvo heillä on ja päinvastoin.

Itsehallintoalueet tulevat olemaan kaikissa tapauksissa keskenään eri kokoisia. Siksi niiden valtuustojenkin tulisi olla eri kokoisia. Itsehallintolaissa tulisi säätää valtuustojen vähimmäiskoosta esimerkiksi samalla tavalla kuin nykyisessä kuntalaissa. Lähtökohtana tulisi olla, että pienimmänkin alueen valtuutettujen lukumäärä on useita kymmeniä, mutta että toisaalta suurimman alueen valtuutettujen lukumäärä jäisi enintään sadan tietämille.

Esimerkki 1 (suoraan nykyisestä kuntalaista):

Alueella asukkaita	Valtuuston koko vähintään
0- 250 000	59
250 001 – 500 000	67
yli 500 000	79

Esimerkki 2

Alueella asukkaita	Valtuuston koko vähintään
0- 200 000	59
200 001 – 400 000	69
400 001 – 600 000	79
yli 600 000	89

Esimerkki 3

Alueella asukkaita	Valtuuston koko vähintään
0- 200 000	49
200 001 – 400 000	59
400 001 – 600 000	69
600 001 – 800 000	79
yli 800 000	89

¹ Jos esimerkiksi Uudenmaan alue, jonka valtuustoon valittaisiin 79 jäsentä, jaettaisiin kolmeen sisäiseen vaalipiiriin, vaalipiirit voisivat olla: 1) Helsinki (31 jäsentä), 2) Espoo, Nurmijärvi, Vihti ja muut läntiset kunnat (24 jäsentä) ja 3) Vantaa, Tuusula, Hyvinkää ja muut itäiset kunnat (24 jäsentä).

Kainuun maakuntavaltuuston koko

Vuosina 2004-2012 toimineen, vaaleilla valitun Kainuun maakuntavaltuuston koko oli 39 vuosina 2004-2008. Hallituksen esityksessä laiksi Kainuun hallintokokeilusta (HE 198/2002 vp.) todettiin muun ohella seuraavaa:

Pykäläehdotuksen 2 momentin mukaan maakuntavaltuustossa on 39 jäsentä. Ehdotettu valtuuston koko mahdollistaa sen, että valtuuston koostumuksessa tulevat turvatuiksi sekä eri poliittisten ryhmien suhteellinen kannatus maakunnassa että jokaisen kunnan edustus. Ehdotettua pienemmällä jäsenmäärällä tämä ei olisi mahdollista. Toisaalta valtuuston koko on valtuuston toimintakykyyn liittyvistä syistä ja taloudellisilla perusteilla haluttu pitää mahdollisimman pienenä.

Vuonna 2005 valtuuston koko nostettiin 39:stä 59:ään. Hallituksen esityksessä (HE 215/2005 vp.) todettiin muun ohella:

Säättämistapaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että valtuutettujen lukumäärää ei suoraan säädettäisi hallintokokeilulaissa, vaan valtuutettujen lukumäärään sovellettaisiin kuntalain kunnanvaltuutettujen lukumäärää koskevaa säännöstä. [...] Maakuntavaltuutettuja on tällä hetkellä huomattavasti vähemmän kuin samankokoisessa kunnassa on valtuutettuja. Maakunnan tehtävät ovat erittäin laaja ja merkittävä osa kunnan tehtävistä ja tehtävien perusteella maakuntavaltuutettuja voisi olla nykyistä suurempi määrä. Osaltaan maakuntavaltuutettujen pienemmästä määrästä syntyy vaalijärjestelmään vaatimus jokaisen kokeilualueen kunnan edustuksen turvaamisesta. Jos maakuntavaltuutettuja olisi kuntalain säännösten mukaiset viisikymmentäyhdeksän, olisi riski jonkin kunnan jäämisestä ilman valtuutettua selvästi nykyistä pienempi.²

4. Suhteellinen vaalitapa

Itsehallintoalueen valtuuston vaalitapa olisi suhteellinen, avoin listavaali samalla tavalla kuin kuntavaaleissa. Suhteellinen vaalitapa tarkoittaa sitä, että puolue saa valittavaan toimielimeen, tässä tapauksessa itsehallintoalueen valtuustoon paikkoja samassa suhteessa kuin se saa ääniä vaaleissa. Jos puolue saa noin 20 % vaaleissa annetuista äänistä, se saa myös noin 20 % jaettavina olevista paikoista. Avoin listavaali tarkoittaa sitä, että äänestäjät asettavat puolueen listan ehdokkaat paremmuusjärjestykseen antamallaan äänillä (vrt. suljettu listavaali, jossa ehdokkaiden järjestys listalla olisi etukäteen määrätty).

Suhteellista vaalitapaa voidaan käytännössä toteuttaa useilla eri laskentamenetelmillä. Meillä on vuodesta 1906 lukien käytetty eduskuntavaaleissa d'Hondtin menetelmää. Sen käyttö on sittemmin ulotettu myös kunnallisvaaleihin ja europarlamenttivaaleihin. Eduskuntavaalien vaalijärjestelmän kehittämistä on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana pohdittu useissa työryhmissä ja esillä on ollut lähes poikkeuksetta myös kysymys siitä, toteuttaako d'Hondtin menetelmä suhteellisuutta parhaalla mahdollisella tavalla. Vertailua on tehty esimerkiksi St. Laguesin menetelmään ja Haren kvottimenetelmään. Yksikään työryhmä ei kuitenkaan ole toistaiseksi ehdottanut d'Hondtin

² Sanottua perustelua koskien jonkin kunnan jäämistä ilman valtuutettua tulee tarkastella siitä lähtökohdasta, että Kainuun hallintokokeilu oli kuntayhtymä, ei perustuslain 121 §:n 4 momentissa tarkoitettu kuntaa laajempi itsehallintoalue.

menetelmästä luopumista, joten menetelmällä voidaan katsoa olevan edelleenkin vahva poliittinen kannatus. Tästä johtuen tässä muistiossa otetaan lähtökohdaksi, että myös itsehallintoalueen vaalien laskentamenetelmänä käytetään d'Hondtin menetelmää.

5. Itsehallintoalueen kuntien edustus valtuustossa

Itsehallintoalue on perustuslain 121 §:n 4 momentissa tarkoitettu kuntaa laajempi itsehallintoalue. Tämän voidaan katsoa tarkoittavan muun muassa sitä, että alueen kunnilla (tai kuntien asukkailla) ei ole nimenomaista oikeutta saada valtuustoon tiettyä määrää edustajia tai edes edustajia ylipäättään. Voi käydä niin, että alueen jostain kunnasta tai joistain kunnista ei tule valituksi yhtään edustajaa valtuustoon. Se, mistä alueen kunnista valtuutetut valitaan, jäisi riippumaan ensivaiheessa puolueista ja muista ehdokasasettajista (minkä kuntien asukkaita asetetaan ehdokkaiksi?) ja lopulta äänestäjistä (keitä ehdokkaita äänestetään?).

6. Vaalien nimi ja niiden toimittaminen

Vaalien nimi

Vaalien nimi täsmentyy kun itsehallintoalueelle luodaan lainsäädäntöön sisällytettävä nimi. Toistaiseksi vaalien työnimenä on itsehallintoaluevaalit.

Vaalien toimittamisajankohta

Itsehallintoaluevaalit toimitettaisiin samanaikaisesti säännönmukaisten kuntavaalien kanssa. Tämä on luontevaa sekä hallinnollisesti että myös siksi, että itsehallintoalueen valtuustolle tultaneen säätämään tehtäviä, jotka nykyisin kuuluvat kunnille. Kuntavaaleja toimitetaan lähivuosina seuraavasti: vuosina 2017, 2021, 2025 ja niin edelleen.

Ensimmäisten vaalien toimittaminen

Itsehallintoalueita koskevan lainsäädännön on tarkoitus tulla voimaan 1.7.2017 ja itsehallintoalueet aloittaisivat toimintansa vaiheittain vuoden 2018 alusta lukien. Seuraavat kuntavaalit toimitetaan 9.4.2017, joten niiden yhteydessä ei itsehallintoaluevaaleja ehditä toimittaa. Sitä seuraavat kuntavaalit toimitetaan huhtikuussa 2021.

Ensimmäisen valtuuston valitsemiseksi vaaleilla vuosille 2018-2021 voidaan harkita käytännössä kahta vaihtoehtoa:

a) Vaalit toimitettaisiin erillisinä syksyllä 2017 tai alkuvuodesta 2018. Elokuussa 2015 mietintönsä luovuttanut selvityshenkilöhanke ehdotti, että ensimmäiset itsehallintoaluevaalit toimittaisiin lokakuussa 2017. Tätä vaihtoehtoa puoltaisi erityisesti se, että vaaleissa valitut valtuustot voisivat aloittaa toimintansa hyvin valmistautuneina heti vuoden 2018 alusta lukien, jolloin koko uudistuksen toteutus lähtisi hyvin liikkeelle. Vaihtoehtoon liittyvinä muina näkökohtina kannattaa huomioida kuitenkin myös seuraavat:

-Äänestysaktiivisuus: Kuntavaalit toimitetaan huhtikuussa ja seuraavassa tammikuussa presidentinvaali. Näiden välissä syksyllä tai niiden jälkeen keväällä 2018 toimitettavat itsehallintoaluevaalit johtaisivat siihen, että meillä olisi vuoden aikana kolmet vaalit (todennäköisesti jopa neljät, kun presidentinvaalin 2. vaali otetaan huomioon). On luultavaa, että tämä aiheuttaisi äänestäjissä jonkinasteista ns. vaaliväsymystä, joka saattaisi fokuoittaa erityisesti juuri uuteen vaalityyppiin eli itsehallintoaluevaaleihin;

-Kustannukset: Erillisinä toimitetut - ja ilmeisesti valtion kokonaan rahoittamat - vaalit aiheuttavat valtiolle (oikeusministeriölle) noin 15 000 000 euron kustannukset. Erilliset vaalit tarkoittaisivat myös puolueille ja ehdokkaille ylimääräisiä kampanjatus-
tannuksia.

-Tekninen riski: Vaalit toimitettaisiin vain noin kolmen kuukauden kuluttua lainsäädännön voimaantulosta. Vaalien teknisten järjestelyiden, erityisesti vaalitietojärjestelmän kannalta näin lyhyt aika on hyvin ongelmallinen ja riskialtis, joskaan ei mahdoton.

b) Itsehallintoaluevaalit toimitettaisiin presidentinvaalin yhteydessä 28.1.2018. Tämä olisi melko kustannustehokas tapa toimittaa vaalit³. Tämäkään vaihtoehto ei ole teknisesti kannalta ongelmaton (esimerkiksi vaalien äänioikeudet ovat erilaisia, äänten laskennan osalta joudutaan erityisjärjestelyihin), muttei toisaalta mahdotonkaan. Puolueiden kampanjamenot olisivat tässäkin vaihtoehdossa samat kuin erikseen toimitetussa vaaleissa, koska presidentinvaalin vaalikampanjat ovat käytännössä hyvin henkilöpainotteisia ja kulkevat omia latujaan. Koska presidentinvaalissa on yleensä hyvä äänestysaktiivisuus, se voisi heijastua hyvänä aktiivisuutena myös itsehallintoalueen vaaleissa. Poliittista keskustelua käytäneen kuitenkin siitä, onko tarkoituksenmukaista käydä samanaikaisesti vaalikampanjaa kahdessa hyvin erilaisessa vaalipahtumassa. Vaalien teemat eivät käytännössä liity toisiinsa lainkaan. Presidentinvaalin perinteinen kiinnostavuus saattaisi jättää itsehallintoalueen vaalit varjoonsa, koska medianäkyvyydelläänkin on rajansa⁴.

7. Äänioikeus ja vaalikelpoisuus

Äänioikeus määräytyisi samoin perustein kuin kuntavaaleissa. Äänioikeutettuja olisivat siten kaikki alueen 18-vuotiaat, joilla olisi kotikunta jossain alueen kunnassa 51. päivänä ennen vaalipäivää. Suomen ja muiden EU:n jäsenvaltioiden sekä Islannin ja Norjan kansalaisten osalta ei olisi tämän lisäksi muita vaatimuksia⁵. Muiden valtioiden kansalaisella tulee kuitenkin olla ollut kotikunta jossain Suomen kunnassa vähintään kahden vuoden ajan ennen 51. päivää ennen vaalipäivää. Lisäksi EU:n tai kan-

³ Presidentinvaalin äänestysliput on laskettava kiireellisesti, koska vaalin tulos on vahvistettava jo vaalipäivää seuraavana tiistaina. Jos myös itsehallintoaluevaalien äänestysliput laskettaisiin vaalipiirilautakunnissa, tulos saatettaisiin saada hitaammin kuin mihin on totuttu. Jos taas itsehallintoaluevaalien äänestysliput laskettaisiin kunnissa, se olisi kunnille ylimääräinen, kustannuksia aiheuttava tehtävä.

⁴ Siirtymäsäännöksiä ensimmäisistä vaaleista tarvitaan ainakin: valittavien valtuutettujen lukumäärästä ja sen pohjana olevan asukasluvun määräytymisajankohdasta, itsehallintoalueen keskusvaalilautakunnan asettamisesta ja äänestyslipujen laskennasta.

⁵ EU:n kunnallisvaalidirektiivissä (94/80/EY) todetaan muun ohella, että ”...tämän vuoksi olisi täsmennettävä tämän direktiivin kohde määrittelemällä ilmaisu 'kunnallisvaalit'; nämä vaalit tarkoittavat yleisiä ja välittömiä vaaleja paikallishallinnon perusyksikköjen ja niiden alayksikköjen tasolla; tämä ilmaisu kattaa sekä kunnallisten edustajistojen että kunnan toimeenpanevan elimen jäsenten yleiset ja välittömät vaalit”. Vaikka siis direktiivissä tarkoitettu ”paikallishallinnon perusyksikkö” lieneekin Suomessa kunta, direktiiviä voitaneen soveltaa myös muuhun paikallishallintoon. Näin on tehty ainakin Ruotsissa, jossa äänioikeus määräytyy samoin perustein sekä maapäivävaaleissa että kuntavaaleissa.

sainvälisen järjestön palveluksessa olevat voivat saada äänioikeuden tietyin edellytyksin, vaikkei heillä olisikaan kotikuntaa Suomessa.

Vaalikelpoisuuden osalta lienee perusteltua, että lähtökohdaksi otettaisiin kuntavaalien vaalikelpoisuus, josta säädetään kuntalain 71 ja 72 §:ssä. Tässä muistiossa asiaa ei kuitenkaan tässä vaiheessa tämän enempää pohdita, vaan asia jää itsehallintolakityöryhmässä laajemmin käsiteltäväksi. Asiasta säädettäisiin joka tapauksessa itsehallinto-laissa.

Ehdokkuudelle ei asetettaisi teknisiä rajoituksia. Niinpä vaalikelpoiselle henkilölle olisi sallittua asettautua ehdokkaaksi ja myös tulla valituksi sekä kuntavaaleissa että itsehallintoaluevaaleissa. Samoin ehdokkaaksi itsehallintoaluevaaleihin voisi asettautua myös esimerkiksi kansanedustaja ja Euroopan parlamentin jäsen.

8. Vaalien tekninen toimittaminen

Itsehallintoaluevaalit toimitettaisiin lähtökohtaisesti vastaavalla tavalla kuin kuntavaalit toimitetaan yksittäisessä kunnassa.

Vaaliviranomaiset

Uutena vaaliviranomaisena tulee kullekin itsehallintoalueelle perustaa itsehallintoalueen keskusvaalilautakunta⁶, jonka tehtävänä olisi ehdokasasettelun vahvistaminen ja itsehallintoalueen vaalituloksen vahvistaminen⁷. Kuntien nykyiset vaaliviranomaiset (kunnan keskusvaalilautakunta, vaalilautakunnat, vaalitoimikunnat ja vaalitoimitsijat) toimisivat myös itsehallintoaluevaaleissa normaaliin tapaan. Äänestyslippujen tarkastuslaskenta suoritettaisiin – valtiollisten vaalien menettelyistä poiketen – kuitenkin kunkin kunnan keskusvaalilautakunnassa. Itsehallintoalueen keskusvaalilautakunnan tehtäväksi jäisi kuntien tuloksen yhdistäminen koko itsehallintoalueen vaalitulokseksi ja valittujen valtuutettujen määrääminen. Sanottu työnjako tarkoittaisi äänestyslippujen laskentatyön kaksinkertaistumista vaalilautakunnissa ja kunnan keskusvaalilautakunnissa⁸.

Ehdokasasettelu

Ehdokkaita voisivat asettaa puolerekisteriin merkityt puolueet ja valitsijayhdistykset. Puolueet voisivat muodostaa vaaliliittoja ja valitsijayhdistykset yhteilistoja. Ehdokkaat asetettaisiin vaalipiireittäin eli itsehallintoalueittain (jos yhtään IH-alueita ei jaeta sisäisiin vaalipiireihin). Valitsijayhdistyksen voisi perustaa vähintään 100 itsehallintoalueella asuvaa äänioikeutettua. Asetetut ehdokkaat olisivat ehdokkaina koko itsehallintoalueella. Kunkin ehdokkaan kohdalle ehdokaslistojen yhdistelmään merkittäisiin

⁶ Viranomaisen nimeä voidaan tarvittaessa täsmentää myöhemmin.

⁷ Jos itsehallintoalue olisi jaettu sisäisiin vaalipiireihin, tulisi niihinkin perustaa omat keskusvaalilautakunnat.

⁸ Vaihtoehtona olisi, että äänestyslippujen laskenta jaettaisiin siten, että itsehallintoalueen vaalien äänestysliput laskisi alueen keskusvaalilautakunta ja kuntavaalien äänestysliput kunnan keskusvaalilautakunta. Tästä aiheutuisi kuitenkin arviolta noin 2,5 miljoonan euron lisäkulut nimenomaan alueiden keskusvaalilautakunnille. Vaikka tarkastuslaskennan tasapuolisuuden näkökulmasta olisikin perusteltua, että alueen keskusvaalilautakunta päättäisi kaikkien alueella annettujen äänestyslippujen hyväksymisestä tai hylkäämisestä, lienee tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia pidettävä tässä nyt ensisijaisina. Myös europarlamenttivaaleissa ja presidentinvaalissa kukin vaalipiirilautakunta suorittaa tarkastuslaskennan ja Helsingin vaalipiirilautakunta vahvistaa sen pohjalta koko maan tuloksen.

numeron, nimen ja ammatin lisäksi hänen kotikuntansa. Ehdokaslistan maksiminipituudeksi voitaisiin säätää esimerkiksi alueelta valittavien valtuutettujen määrä tai sama kuin kuntavaaleissa eli 1,5 kertaa valittavien valtuutettujen määrä.

Ilmoituskortti

Äänioikeutetuille lähetettävässä ilmoituskortissa mainittaisiin molemmat äänioikeudet. Toinen vaihtoehto olisi lähettää kullekin äänioikeutetulle kaksi ilmoituskorttia (yhtenä postilähetyksenä kuitenkin).

Äänestäminen

Äänestäjä voi käyttää äänioikeutensa joko 1) samalla kertaa sekä kuntavaaleissa että itsehallintoaluevaaleissa tai 2) eri äänestyskerroilla, jolloin hän käy äänestämässä kaksi eri kertaa, esimerkiksi ensin ennakkoon kuntavaaleissa ja sitten vaalipäivänä itsehallintoaluevaaleissa.

Äänestyslippu ja ehdokaslistojen yhdistelmä painetaan itsehallintoaluevaaleissa ruskealle ja kuntavaaleissa valkealle paperille.

Jos äänestäjä äänestää ennakkoäänestyksessä molemmissa vaaleissa samalla kertaa, tulee kumpainenkin äänestyslippu laittaa omaan vaalikuoreensa. Oikeusministeriö painattaa ikkunallisia vaalikuoria (ikkunasta näkee, minkä värinen äänestyslippu kuoressa on). Vaalikuorten lajittelu äänestyslipun värin mukaan nopeuttaa ennakkoäänenten laskentaa. Vaalipäivän äänestyksessä äänestysliput pudotetaan samaan urnaan.

9. Kokemuksia yhdistetystä kunnallisvaaleista ja maakuntavaaleista Kainuun maakunnassa

Kainuun hallintokokeilualueen kunnissa vuosina 2004 ja 2008 toimitettujen kunnallisvaalien ja maakuntavaalien äänestysaktiivisuus jäi alhaiseksi. Kunnallisvaaleissa aktiivisuus oli vain hieman korkeampaa kuin maakuntavaaleissa.

Taulukko: Äänestysprosentit (%) Kainuun hallintokokeilualueen kunnissa vuosien 2004 ja 2008 vaaleissa:

	Kunnallisvaalit 2004	Maakuntavaalit 2004	Kunnallisvaalit 2008	Maakuntavaalit 2008
<i>Hyrynsalmi</i>	53,0	51,6	52,5	49,6
<i>Kajaani</i>	50,9	50,1	52,7	51,6
<i>Kuhmo</i>	53,7	52,4	53,7	52,4
<i>Paltamo</i>	51,9	50,7	55,1	53,1
<i>Puolanka</i>	54,7	52,5	56,1	54,0
<i>Ristijärvi</i>	59,8	58,8	55,0	54,2
<i>Sotkamo</i>	55,4	53,6	56,1	54,1
<i>Suomussalmi</i>	51,1	49,7	51,0	49,7
<i>Vuolijoki</i>	53,3	52,5	-	-

Hylättyjen äänen osuudet Kainuun kuntien kunnallisvaaleissa ja maakuntavaaleissa olivat poikkeuksellisen korkeita. Vuonna 2004 pienin hylkäysprosentti oli 2,0 ja suurin 5,5. Vuonna 2008 pienin hylkäysprosentti oli 2,3 ja suurin peräti 6,6. Tavanomainen hylkäysprosentti vaaleissa on yleensä noin 0,5 – 1. Kainuun kuntien keskusvaalilautakuntien arvion mukaan noin 70-80 % hylätyistä äänistä johtui siitä, että äänestäjät olivat sekoittaneet keskenään kaksi äänestyslippua eli äänestäneet kunnallisvaalien äänestyslipulla maakuntavaalien ehdokasta ja maakuntavaalien äänestyslipulla kunnallisvaalien ehdokasta.

Vaalien äänenlaskenta ei merkittävästi hidastunut, johtuen pääosin siitä, että laskettava oli alhaisesta äänestysaktiivisuudesta johtuen melko vähän.

10. Vaali- ja puolerahoitus

Ehdokkaiden vaalirahoituksesta annettuun lakiin (273/2009) tulisi tehdä itsehallintoaluevaaleista johtuvat lisäykset.

Velvollisia tekemään ilmoituksen vaalirahoituksestaan Valtiontalouden tarkastusvirastolle olisivat itsehallintoaluevaaleissa valtuutetuiksi ja varavaltuutetuiksi valitut.

Vaalirahoituksen rajoitusten ja vaalirahoitusilmoituksessa ilmoitettavien tietojen osalta itsehallintoaluevaalien ehdokkaat tulisi rinnastaa eduskuntavaalien ehdokkaisiin. Tätä voidaan perustella sillä, että itsehallintoalueita on vain hieman enemmän kuin eduskuntavaalien vaalipiirejä ja monissa tapauksissa, kuten esimerkiksi Keski-Suomessa, itsehallintoalue ja eduskuntavaalien vaalipiiri ovat sama asia. Näin ollen säädettäisiin, että itsehallintoaluevaaleissa

-ehdokas saisi ottaa vastaan yhdeltä tukijalta tukea enintään 6000 euroa,

-yksityisen tukijan nimen ilmoittamisen suojaraja olisi 1500 euroa,

-vaalirahoitusilmoituksessa tulisi erikseen ilmoittaa vähintään 1500 euron tuet ja

-ehdokas olisi velvollinen tekemään mahdollista lainaa koskevia jälki-ilmoituksia.

Lisäksi säädettäisiin, kaikkia vaaleja koskien, että ehdokas ei saa ottaa vastaan tukea itsehallintoalueelta tai sen määräysvallassa olevalta yhtiöltä.

Myös puoluelakiin (10/1969) tulisi tehdä itsehallintoalueesta johtuvat tekniset päivitykset.

11. Kustannuksista

Yleisten vaalien kustannusten jaossa noudatetaan sitä periaatetta, että valtiolliset vaalit (eduskuntavaalit, europarlamenttivaalit, presidentinvaali) kustantaa kokonaan valtio, mutta kuntavaaleissa kustannukset jaetaan valtion ja kuntien kesken siten, että pääosan kustannuksista maksavat kunnat. Valtiollisissa vaaleissa oikeusministeriö suorittaa jokaiselle kunnalle sen asukaslukuun perustuvan kertakorvauksen (yhteensä noin 9 000 000 euroa) kattamaan mm. kuntien vaaleihin käyttämää henkilötyötä, mutta kuntavaaleissa korvausta ei suoriteta. Oikeusministeriö huolehtii kuitenkin kaikissa vaaleissa materiaalikustannuksista ja tietojärjestelmäkustannuksista.

Itsehallintoaluevaaleista aiheutuisi alustavien arvioiden mukaisesti seuraavia lisäkustannuksia:

a) Itsehallintoalueen hallinnolle:

-Itsehallintoalueen keskusvaalilautakunnan toiminta: noin 40 000 per lautakunta per vaalit. Kustannuksia aiheuttavat: henkilötöy ehdokashakemusten tarkastamisessa, kokouspalkkiot, ehdokaslistojen yhdistelmien laadinta ja jakelu, laitteisto jne.

b) oikeusministeriölle⁹:

-Vaalitietojärjestelmään tarvittavat välttämättömät muutokset: noin 600 000 euroa (kertakustannus, joka ajoittuu vuosille 2016-2017).

-Vaalimateriaalit: noin 100 000 euroa per vaalit.

c) Kunnille:

-merkittäviä lisäkustannuksia äänestyslippujen laskentatyön kaksinkertaistumisesta johtuen; kustannusarvio riippuu laskettavien äänestyslippujen määrästä (äänestysaktiivisuudesta) ja kuntien käytännöistä.

d) Valtiontalouden tarkastusvirastolle:

-merkittäviä lisäkustannuksia vaalirahoitusilmoitusten valvonnasta johtuen. Uusia ilmoitusvelvollisia tulisi viraston valvonnan piiriin arviolta ehkä noin 1500.

12. Muuta vaaleihin liittyvää

Äänestysaktiivisuuteen vaikuttaminen

Äänestysaktiivisuuteen itsehallintoalueiden vaaleissa voidaan vaikuttaa pääosin siten, että itsehallintoalueiden valtuustoille säädetään riittävän painavia tehtäviä, jotta äänioikeutettu voi havaita, että äänestämällä hän voi vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Keskustelukerhon statuksella toimivat valtuustot eivät luultavasti saisi äänestäjiä juurikaan liikkeelle. Toisaalta on huomattava, että kun osa kuntien tehtävistä siirtyy itsehallintoalueille, myös kuntien valtuustoille tulee jättää riittävän painavia tehtäviä samasta syystä.

Äänestysaktiivisuuteen voidaan vaikuttaa myös tiedotuksen ja viestinnän keinoin. Mitä enemmän äänioikeutettu saa tietoa uudesta itsehallintoalueesta ja sen valtuuston tehtävistä, sitä todennäköisemmin hän äänestää.

13. Vaaleja koskevasta sääntelystä

Itsehallintoaluelaisissa tulisi säätää ainakin:

- itsehallintoalueista (niiden määrästä ja nimistä),
- valtuuston tehtävistä (vrt. kuntalain 14 §),
- valtuuston valinnasta (vaalien peruseriaatteet; vrt. kuntalain 15 §),
- valtuuston koosta (vrt. kuntalain 16 §),
- varavaltuutetuista (vrt. kuntalain 17 §),
- äänioikeuden perusteista (vrt. kuntalain 20 §) sekä
- vaalikelpoisuuden perusteista (vrt. kuntalaki 71-72 §).

⁹ Näitä ei ole toistaiseksi budjetoitu vuodelle 2016 eikä kehyksiin.

Vaalilaissa (714/1998) tulisi säätää:

-kaikesta muusta vaalien toimittamiseen liittyvästä (mm. oma luku 10 a otsikolla ”Itsehallintoaluevaalit”).

Muutoin (valtioneuvoston päätös?) tulisi säätää:

-mikä kunta kuuluu mihinkin itsehallintoalueeseen.

Lisäksi muutettaisiin:

-ehdokkaan vaalirahoituksesta annettua lakia (273/2009) ja

-puoluelakia (10/1969).
